

Johannes Heikkonen

8.4.2020

VN/8392/2019
VN/8392/2019-OM-173

Oikeusministeriön lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt oikeusministeriöltä lausuntoa otsikon esitysluonnoksesta. Oikeusministeriön lausunnossa on arvioitu esitysluonnosta sen tiettyjen yksityisoikeudellisten ulottuvuuksien suhteen, tiedonluovutusta koskevan sääntelyn osalta sekä tiettyjen yleisempien ennen kaikkea perustuslain 19 §:ään kiinnittyvien vaatimusten kannalta. Lausuntonaan oikeusministeriö esittää seuraavaa.

Asiakasmaksun huojentaminen palvelun virheen perusteella

Oikeusministeriössä on ollut käynnissä kuluttajansuojan uudistamistyö. Työryhmä on valmistellut säännösehdotukset asiakkaan oikeuksista henkilöön kohdistuvien palvelujen virhe- ja viivästystilanteissa. Asiaa valmistelleen työryhmän toimikausi päättyi 31.3.2020, ja hallituksen esityksen muotoon kirjoitettu mietintö lähetetään lausunnoille huhtikuun aikana.

Vaikka lakisääteisten sosiaali- ja terveyspalvelujen asianmukaisuuden sekä asiakkaan oikeusaseman turvaamisessa palvelun järjestäjiin ja tuottajiin kohdistuva kollektiivivalvonta olisi jatkossakin keskeisin keino, käytännön toiminnassa esiintyy kuitenkin väistämättä tilanteita, joissa palvelu on sillä tavoin puutteellinen, ettei sen voida katsoa täyttävän säädettyjä vähimmäisvaatimuksia. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan olisi asianmukaista, että asiakkaalla olisi näissä tilanteissa oikeus saada huojennus palvelusta perittävään asiakasmaksuun.

Kuluttajansuojan uudistamistyöryhmä esittää, että asiakkaan asemaa parannettaisiin julkisyhteisöjen järjestämissä ja eräissä muissa muiden kuin elinkeinonharjoittajien tarjoamissa henkilöön kohdistuvissa palveluissa. Näin ehdotetaan tehtäväksi säätämällä uusi asiakkaansuojalaki sekä lisäämällä tarvittaviin asiakasmaksulakeihin säännökset virheen oikaisemiseksi tarjottavan uuden palvelun maksuttomuudesta sekä maksun perimättä jättämisestä, alentamisesta ja palauttamisesta palvelun virheen vuoksi.

Työryhmässä on valmisteltu asiaa koskevat säännösehdotukset myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin (734/1992, asiakasmaksulaki). Työryhmä ehdottaa, että asiakasmaksulain uudessa 11 a §:ssä säädettäisiin, että palvelun järjestäjän olisi jätettävä perimättä asiakasmaksu palvelussaan olleen virheen oikaisemiseksi suoritettavasta palvelusta. Käytännössä tämä tarkoittaisi esimerkiksi lääkärin jälkimmäisen vastaanottokäynnin maksuttomuutta, jos uusi lääkärikäynti olisi tarpeellinen siksi, että ensimmäisellä lääkärikäynnillä saadussa palvelussa olisi ollut laissa tarkoitettu virhe. Palvelussa katsottaisiin olevan virhe, jos palvelua ei suoriteta laissa säädettyjen tai viranomaisen asettamien vaatimusten taikka ostopalvelusopimuksen tai muun vastaavan järjestelyn mukaisesti sekä muutoin ammattitaitoisesti ja huolellisesti.

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Helsinki
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Eteläesplanadi 10
00023 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
Telephone
0295 16001
Internat. +358 295 16001

Faksi
Fax
Fax
(09) 160 67730
Internat. +358 9 160 67730

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi

Johannes Heikkonen

8.4.2020

VN/8392/2019

VN/8392/2019-OM-173

Työryhmän sääntelyehdotuksessa virheen maksuton oikaisu olisi ensisijainen toimi. Toissijaisesti, jos virheen oikaisu ei tulisi kysymykseen, palvelun järjestäjän olisi jätettävä perimättä tai palautettava asiakkaalle virhettä vastaava osuus palvelusta peritystä maksusta. Esimerkiksi palveluasumisyksikön asukas ei olisi ehdotuksen mukaan velvollinen maksamaan täyttä asiakasmaksua, jos häntä olisi tarpeen auttaa peseytymisessä useamman kerran viikossa, mutta apua tarjottaisiin vain kerran viikossa. Asiakasmaksua tulisi tällöin alentaa virheen laatua ja laajuutta vastaavilta osin. Työryhmä ei ole ehdottanut muutoksia asiakkaansuojasääntelyn soveltamisalaan kuuluvien palvelujen sisältöä, laatua, henkilöstöä, saatavuutta tai asiakkaan oikeuksia koskeviin säännöksiin muutoin, vaan nämä kysymykset määriteltäisiin jatkossakin muun muassa sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevassa erityislainsäädännössä.

Lausuttavana olevan asiakasmaksulakiluonnoksen mukaan maksun perimättä jättämisestä ja alentamisesta voitaisiin päättää ainoastaan henkilön toimeentuloon liittyvillä perusteilla (ehdotettu 11 a §), kuten nykyisinkin, mutta ei palvelun puutteellisuuteen liittyvistä syistä. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan olisi syytä edelleen harkita asiakasmaksusääntelyn täydentämistä edellä mainitun työryhmän ehdotuksen mukaisesti. Koska työryhmän mietintöä ollaan parhaillaan lähettämässä lausuntokierrokselle, vaikuttaisi säädösvalmisteluteknisesti ja aikataulun puolesta mahdolliselta ottaa asiakasmaksulain jatkovalmistelussa huomioon työryhmän ehdotukset ja niistä saatava lausuntopalaute.

Oikeusministeriö saattaakin harkittavaksi, olisiko työryhmän esittämät asiakasmaksulakia koskevat muutokset toteutettavissa nyt vireillä olevan asiakasmaksulain uudistamisen yhteydessä. Oikeusministeriö voi tarvittaessa osallistua jatkovalmisteluun tältä osin.

Alaikäiseltä perittävä maksu

Asiakasmaksulain 3 §:ssä säädettäisiin käyttämättä jätetystä palvelusta perittävstä maksusta. Maksun suuruus olisi enintään 50,80 euroa ja se voitaisiin periä myös käyttämättä jätetystä maksuttomasta palvelusta. Pykälässä säädettäisiin, että maksua ei saisi periä alle 15-vuotiaalta. Esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 50) todetaan, että ”Silloin, kun käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävä maksu määrätään alaikäiselle asiakkaalle, eli käytännössä 15—17-vuotiaalle asiakkaalle, lasku on lähtökohtaisesti osoitettava ala-ikäiselle itselleen, ei hänen vanhemmalleen tai muulle hooltajalleen.” Tätä perustellaan potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 9.2 §:n säännöksellä alaikäisen oikeudesta kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen hooltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen, sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000), 11.3 §:n säännöksellä alaikäisen oikeudesta, ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu, painavasta syystä kieltää itseään koskevien tietojen antaminen lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Edelleen perusteluissa todetaan, että laskutus- ja mahdolliset perintätoimet olisi pääsääntöisesti kohdennettava alaikäiseen potilaaseen tai asiakkaaseen itseensä.

Esityksessä on pyritty suojaamaan 15-17-vuotiaan yksityisyyden suojaa sillä, että käyttämättä jätetystä ajasta perittävää laskua ei lähetetä lapsen tai nuoren vanhemmille tai muille hooltajille. Vaikka alaikäisellä on mainitun sosiaali- ja terveydenhuollon erityislainsäädännön nojalla itsemääräämisoikeus henkilöään koskevissa asioissa, jos hän ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee ymmärtämään asian merkityksen, hänellä ei ole taloudellista itsemääräämisoikeutta kuin omalla työllään ansaitsemiinsa varoihin. Alaikäisen henkilöä ja taloudellisia asioita koskevasta itsemääräämisoikeuden periaatteellisesta erosta johtuu, että alaikäisen itsenäistä vastuuta käyttämättä jätetystä palvelusta perittävstä maksusta ei voida perustella yksityisyyden suojalla, joka on liitännäinen alaikäisen henkilöä koskevaan itsemääräämisoikeuteen. Holhustoimesta annetun lain (442/1999) 3 §:n mukaan vajaanlaisen taloudellisia ja muita mainitussa laissa

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Helsinki
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Eteläesplanadi 10
00023 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
Telephone
0295 16001
Internat. +358 295 16001

Faksi
Fax
Fax
(09) 160 67730
Internat. +358 9 160 67730

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi

Johannes Heikkonen

8.4.2020

VN/8392/2019
VN/8392/2019-OM-173

tarkoitettuja asioita hoitaa edunvalvoja. Alaikäisen edunvalvojina ovat saman lain 4 §:n mukaan hänen huoltajansa, jollei holhoustoimilaissa toisin säädetä.

Edelleen esitysluonnoksen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 58) on kytketty alaikäisen henkilöä ja toisaalta palvelusta perittävän laskun maksamista koskevat asiat toisiinsa toteamalla ”Toisin sanoen laskun antamista huoltajan maksettavaksi voidaan pitää toimenä, josta käy ilmi alaikäisen konkludenttinen suostumus tietojensa antamiseen huoltajalle.” Tämä ei ole edellä todetuista syistä ongelmatonta.

Koska asiakasmaksulain mukaiset maksut ovat suoraan ulosottokelpoisia (asiakasmaksulaki 17 §), maksu voitaisiin periä alaikäiseltä ulosottomenettelyssä. Ulosmitattavan omaisuuden puuttumisesta seuraa varattomuudesta, josta 15 vuotta täyttäneelle velalliselle tehdään maksuhäiriömerkintä. Tämä voi vaikeuttaa nuoren elämää kohtuuttomasti. Alaikäisten ulosottoon liittyvää lainsäädäntöä ja suoraan ulosottokelpoisten maksujen vaikutusta alaikäisen asemaan on selostettu vastauksessa kirjalliseen kysymykseen KK 75/2020 vp. Pääministeri Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu yhdeksi prioriteetiksi kotitalouksien ylivelkaantumisen ehkäiseminen. Uuden suoraan ulosottokelpoisen maksun kohdistaminen alaikäiseen 15-17-vuotiaaseen henkilöön on osaltaan ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa.

Lisäksi oikeusministeriö toteaa, että vaikka esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 50) todetaan, että käyttämättä jätetystä ajasta perittävän maksun kohtuuttomuus arvioitaisiin aina tapauskohtaisesti, ja arvioinnissa huomioon voitaisiin ottaa esimerkiksi asiakkaan nuori ikä, käytännössä tilanteita, joissa 15-17 vuotiaalle lapselle tai nuorelle kyseinen maksu määrättäisiin, kuitenkin syntyisi. Kunnan maksujen laskutus ja perintä ovat rutiininluontoista toimintaa, joiden yhteydessä ehdotetun kaltainen, yksittäisen alaikäisen henkilön olosuhteisiin perustuvan arvioinnin tekeminen olisi vaikeaa. Lisäksi 15-17-vuotiaat olisivat keskenään epäyhdenvertaisessa asemassa, kun joidenkin osalta maksu määrättäisiin ja joidenkin osalta ei, perustuen maksun määräävän kunkin kunnallisen tahon harkintaan ”nuoren iän” vaikutuksesta asiaan.

Lisäksi oikeusministeriö toteaa, että esitysluonnoksen vaikutusten arviointijaksossa 4.4.2 Vaikutukset lapsiin –otsikon alla ei ole arvioitu käyttämättä jätetystä palvelusta perittävän maksun kohdistamisesta 15-17-vuotiaisiin lapsiin aiheutuvia vaikutuksia.

Edellä kuvatuin perustein oikeusministeriön näkemyksen mukaan käyttämättä jätetystä palvelusta perittävää, varsinaiseen palvelun asiakasmaksuun verrattuna usein huomattavan korkeaa maksua, ei tulisi määrätä alaikäisille lainkaan.

Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävän maksun jättäminen perimättä

Esitysluonnoksen 3 §:ssä säädettäisiin käyttämättä jätetystä palvelusta perittävästä maksusta. Maksun saisi pykälän 1 momentin mukaan periä vain, jos ajan tai paikan käyttämättä ja peruuttamatta jättämiselle ei olisi hyväksyttävää syytä. Tämä vastaisi nykyistä sääntelyä. Hyväksyttävä syy voisi olla esimerkiksi äkillinen sairastuminen tai tapaturma taikka muu vastaava akuutti tilanne taikka pitkäkestoisen sairauden tai vamman pahenemisvaihe. Lisäksi heikko toimintakyky, vammaisuus tai käytössä olevan apuvälineen rikkoutuminen saattavat eri tavoin rajoittaa mahdollisuutta hakeutua ajoissa esimerkiksi sovituille vastaanotolle.

Pykälän 2 momentin mukaan maksua saisi muissakin tilanteissa periä vain, jos maksun perimistä ei ole pidettävä kohtuuttomana ja kunta tai kuntayhtymä on varauksen yhteydessä ilmoittanut mahdollisuudesta periä tässä pykälässä tarkoitettu maksu sekä antanut ohjeet ajan tai paikan peruuttamiseksi ennalta. Esitysluonnoksen perustelujen mukaan kohtuuttomuus arvioitaisiin aina tapauskohtaisesti, ja arvioinnissa huomioon voitaisiin ottaa esimerkiksi asiakkaan nuori ikä, vaikea elämäntilanne tai muistisairaus. Asiakkaalle olisi esitysluonnoksen perustelujen mukaan annettava

Postiosoite Postadress Postal Address	Käyntiosoite Besöksadress Office	Puhelin Telefon Telephone	Faksi Fax Fax	s-posti, internet e-post, internet e-mail, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Helsinki Finland	Eteläesplanadi 10 00023 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	(09) 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi

Johannes Heikkonen

8.4.2020

VN/8392/2019

VN/8392/2019-OM-173

mahdollisuus selvittää syy palvelun käyttämättä ja peruuttamatta jättämiseen, jos asiakas olisi omaaloitteisesti yhteydessä asian selvittämiseen liittyen.

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että ehdotetussa sääntelyssä maksun määräämiselle asetetut ”hyväksyttävän syy” ja ”kohtuullisuuden” kriteerit jättävät sääntelyn tasolla hyvin avoimeksi sen, missä tilanteissa maksu olisi mahdollista jättää perimättä. Sääntelyn avoimuutta ei voida pitää merkityksellisenä arvioitaessa sen suhdetta toisaalta perustuslain 6 §:ssä säädettyyn yhdenvertaisuusvaatimukseen ja toisaalta perustuslain 19 §:n 3 momentista perustuslakivaliokunnan käytännössä johdettuun velvollisuuteen varmistua siitä, etteivät asiakasmaksut muodostu sellaisiksi, että palvelut sen vuoksi siirtyisivät niitä tarvitsevien ulottumattomiin.

Oikeusministeriö pitää perusteltuna, että jatkovalmistelussa edellä esiin tuodut seikat huomioiden tarkasteltaisiin mahdollisuutta säätää esitysluonnoksessa ehdotettua täsmällisemmin niistä nimenomaisista tilanteista, joissa maksua ei voitaisi periä. Näiden ohella sääntelyyn tulisi sisällyttää myös ehdotetun kaltainen avoimempi peruste maksun perimättä jättämiselle.

Maksukaton täyttymisen seuraamiseksi kerättävät tiedot

Lakiehdotuksen 6 a §:n 7 momentissa ehdotetaan säädettäväksi kunnan tai kuntayhtymän oikeudesta kerätä välttämättömiä tietoja asiakkaan maksukaton täyttymisen seuraamiseksi. Lisäksi kunnalla tai kuntayhtymällä olisi oikeus saada julkiselta tai yksityiseltä palveluntuottajalta välttämättömät tiedot maksukaton täyttymisen seuraamiseksi.

Sanamuotonsa perusteella säännös ei sisällä oikeutta saada palveluntuottajalta salassapidettäviä tietoja. Säännöksen sanamuoto jättää myös avoimeksi minkälaisiin tai ketä koskeviin tietoihin tiedonsaantioikeuden on tarkoitus ulottua.

Hyvä on myös huomata, että julkisuuslain 5 §:n pääsäännön mukaan viranomaisen laatimana pidetään myös asiakirjaa, joka on laadittu viranomaisen antaman toimeksiannon johdosta, ja viranomaiselle toimitettuna asiakirjana asiakirjaa, joka on annettu viranomaisen toimeksiannosta tai muuten sen lukuun toimivalle toimeksiantotehtävän suorittamista varten. Tiedonsaantioikeudesta viranomaisen omiin asiakirjoihin ei ole tarvetta säätää.

Maksun alentaminen tai jättäminen perimättä

Esitysluonnoksen 11 §:n mukaan kunnan tai kuntayhtymän on asiakkaan tai hänen edustajansa hakemuksesta tai omasta aloitteestaan alennettava maksua tai jätettävä se kokonaan perimättä, jos maksun periminen vaarantaisi asiakkaan tai hänen perheensä toimeentulon edellytyksiä taikka asiakkaan lakisääteisen elatusvelvollisuuden tai muun elatusvastuun toteuttamista silloin, kun maksu on määrätty sosiaalihuollon palvelusta taikka terveydenhuollon palvelusta asiakkaan maksukyvyyn mukaan.

Säädettäväksi ehdotettava, suhteessa voimassa olevaan lainsäädäntöön täsmennetty huojennusvelvoite mahdollistaisi siitä varmistumisen, ettei asiakasmaksulain sääntely muodostu perustuslakivaliokunnan käytännössä ongelmalliseksi katsotulla tavalla sellaisiksi, että palvelut sen vuoksi siirtyisivät niitä tarvitsevien ulottumattomiin (PeVL 8/1999 vp, s. 2/I ja PeVL 39/1996, s. 2/I). Voimassa olevaa huojennusvelvoitetta ei esitysluonnoksen perustelujen mukaan ole käytännössä sovellettu tarvittavassa laajuudessa. Ehdotetun 11 §:n mukaan kunnan olisi annettava asiakkaalle tieto kunnan velvollisuudesta tietyin edellytyksin alentaa maksua tai jättää se perimättä. Ehdotetussa pykälässä edellytetään tiedon antamista siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Helsinki
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Eteläesplanadi 10
00023 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
Telephone
0295 16001
Internat. +358 295 16001

Faksi
Fax
Fax
(09) 160 67730
Internat. +358 9 160 67730

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi

Johannes Heikkonen

8.4.2020

VN/8392/2019

VN/8392/2019-OM-173

Ehdotettuun 11 §:ään ei sisälly täsmällisiä kriteerejä siitä, missä tilanteissa kunta varsinaisesti olisi velvollinen alentamaan maksuja tai jättämään ne kokonaan perimättä, vaan viitataan ainoastaan yleisesti siihen, että maksun määräämisen tulisi vaarantaa asiakkaan tai hänen perheensä "toimeentulon edellytyksiä" tai "lakisääteisen elatusvelvollisuuden tai muun elatusvastuun toteuttamista". Ehdotettu sääntely myös jättää suurelta osin velvollisuuden toimeentuloa tai elatusvelvollisuutta uhkaavan maksutilanteen tunnistamisesta asiakkaalle itselleen. Ehdotettu sääntely vaikuttaa tältä osin jossain määrin ongelmalliselta niin perustuslain 6 §:ssä turvatun yhdenvertaisuusvaatimuksen kuin myös 19 §:n 3 momentista johtuvien asiakasmaksujen ja palvelujen saatavuutta koskevien näkökohtien valossa.

Oikeusministeriö pitää perusteltuna, että jatkovalmistelussa edellä esiin tuodut seikat huomioiden tarkasteltaisiin mahdollisuutta säätää esitysluonnoksessa ehdotettua täsmällisemmin niistä nimenomaisista tilanteista, joissa maksua tulisi alentaa tai jättää se perimättä. Näiden ohella sääntelyyn tulisi sisällyttää myös ehdotetun kaltainen avoimempi peruste maksun perimättä jättämiselle.

Viranomaisten tiedonsaantioikeus

Lakiehdotuksen 14 a § 1 momentin mukaan säännöksessä mainittujen viranomaisten ja muiden tahojen on luovutettava kunnalle tai kuntayhtymälle kaikki hallussaan olevat asiakkaan taloudellista asemaa koskevat ja asiakasmaksun suuruuden määräämistä varten välttämättömät tiedot ja selvitykset. Säännöstä sovelletaan 2 momentin mukaan myös asiakkaan puolison taloudellista asemaa koskeviin tietoihin ja selvityksiin, jos maksu määrätään tai on määrätty 7 c tai 10 e §:n nojalla puolisojen yhteenlaskettujen tulojen perusteella.

Pykälän 1 momentin tarkoituksena lienee säätää asumismaksun määräämiseksi välttämättömien tietojen luovuttamisesta. Tämän vuoksi kunnalle tai kuntayhtymälle ei tule säätää oikeutta saada kaikkia taloudellista asemaa koskevia selvityksiä, vaan ainoastaan ne selvitykset, jotka ovat välttämättömiä asiakasmaksun suuruuden määrittämiseksi. Tämän vuoksi säännöksen sanamuotoa olisi syytä tarkistaa tarkoitustaan vastaavaksi esimerkiksi:

"Valtion, kunnan tai kuntayhtymän viranomainen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, työnantaja ja työttömyyskassa ovat velvollisia pyynnöstä antamaan kunnalle tai kuntayhtymälle maksutta ja salassapitosäännösten estämättä kaikki hallussaan olevat asiakasmaksun suuruuden määräämistä varten välttämättömät asiakkaan taloudellista asemaa koskevat tiedot ja selvitykset."

Toisin kuin voimassa olevassa 14 a §:ssä, ehdotetussa pykälässä ei säädettäisi, että kunnalla tai kuntayhtymällä olisi pykälän mukainen tiedonsaantioikeus vain silloin, jos se ei ole saanut asiakkaalta tai hänen lailliselta edustajaltaan riittäviä ja luotettavia tietoja maksun määräämistä varten. Säännöksen perustelujen mukaan ehdotetulla sääntelyllä pyritään siihen, että asiakasmaksun suuruuden määräämistä varten välttämättömät tiedot voitaisiin hoitaa viranomaisten välisellä tiedonvaihdolla asiakasta vaivaamatta. Sen sijaan tiedonsaantioikeudesta rahalaitoksilta ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajalta olisi säädetty nykyistä täsmällisemmin. Näiden osalta tiedonsaantioikeus olisi vain, jos kunta tai kuntayhtymä ei ole saanut asiakkaalta tai hänen lailliselta edustajaltaan taikka asiakkaan puolisoilta riittäviä tietoja maksun määräämistä varten tai jos on perusteltua syytä epäillä annettujen tietojen riittävyyttä tai luotettavuutta.

Ehdotetun sääntelyn osalta on syytä ottaa huomioon, että perustuslakivaliokunta on pitänyt menettelyn nopeuttamista sinänsä hyväksyttävänä ja perustuslain 21 §:n 1 momentissa säädetyn käsittelyn viivyttyksättömyyden vaatimuksen mukaisina. Valiokunnan mielestä yksin menettelyn nopeuttamisella ja sujuvoittamisella ei voi kuitenkaan perustella etuuden hakijan suostumuksesta

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Helsinki
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Eteläesplanadi 10
00023 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
Telephone
0295 16001
Internat. +358 295 16001

Faksi
Fax
Fax
(09) 160 67730
Internat. +358 9 160 67730

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi

Johannes Heikkonen

8.4.2020

VN/8392/2019

VN/8392/2019-OM-173

riippumatonta syvälle käyvää rajoitusta yksityiselämän suojaan (PeVL 48/2018 vp). Pykälän 1 momentin sääntelyä olisi syytä arvioida jatkovalmistelussa tästä näkökulmasta.

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että mitä suuremmissa määrin yksityisten ihmisten maksuliikenne siirtyy käteisen rahan käytöstä pankkitilin välityksellä tapahtuvaan maksuliikenteeseen, sitä yksityiskohtaisemman kuvan henkilön yksityiselämästä voi muodostaa pankkitilin tilitapahtumista. Tilitapahtumista voi ilmetä suoraan jopa arkaluonteisia tietoja, kuten tietoja uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä tai terveydenhuoltopalvelujen käytöstä. Valiokunnan mukaan luonnollisen henkilön yksityiskohtaiset tilitiedot rinnastuvat tämän johdosta yksityiselämän suojan ydinalueelle kuuluviin arkaluonteisiin tietoihin (PeVL 48/2018 vp). Nyt ehdotetussa tiedonsaantioikeudessa ei ole poissuljettu arkaluonteisia tietoja.

Perustuslakivaliokunta on aiemmin arvioinut sääntelyä, jossa Kansaneläkelaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä ja asianomaisen henkilön suostumuksesta riippumatta saada käsiteltävänä olevan asian ratkaisemista varten välttämättömät tiedot rahalaitoksilta siitä lähtökohdasta, että sääntely merkitsee etuuden hakijan tai saajan pankkisalaisuuden murtamista. Vaikka valiokunta ei vielä tuolloin pitänyt pankkisalaisuutta yksityiselämän ydinalueeseen kuuluvana seikkana, valiokunta piti sääätämisyjärjestyskysymyksenä viimesijaisuutta eli sitä, että tietopyyntö oli kytketty edellytykseen, ettei riittäviä tietoja ja selvityksiä saada muutoin ja oli perusteltua syytä epäillä etuuden hakijan tai saajan antamien tietojen riittävyttä tai luotettavuutta (PeVL 14/2002 vp, s. 4/II). Pankkitietojen hankkiminen ei ehdotuksen mukaan olisi rutiiniluonteinen toimenpide vaan poikkeuksellinen toimi, jota voidaan pitää asianmukaisena lähtökohdana. Nyt ehdotetussa viimesijaisuuden edellytykset ovat kuitenkin edellä mainitusta poiketen toisilleen vaihtoehtoisia, joka on omiaan madaltamaan tiedonsaantikyynnystä. Tätä ei ole erikseen arvioitu tai perusteltu.

Valiokunta edellytti edellä mainitussa Kansaneläkelaitosta koskevassa lausunnossa myös, että ennen pyynnön esittämistä hakijalle tai saajalle oli annettava tieto tästä (PeVL 14/2002 vp, s. 4/II). Tältä osin ehdotus on asianmukainen.

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että yksityiselämän suojaan kohdistuvia rajoituksia on arvioitava kulloisessakin sääntely-yhteydessä perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 5 ja siinä viitatu lausunnot). Merkityksellistä on ollut, että lainsäätäjän liikkumavaraa rajoittaa henkilötietojen käsittelystä säädettäessä erityisesti se, että henkilötietojen suoja osittain sisältyy perustuslain 10 §:n samassa momentissa turvattu yksityiselämän suojan piiriin. Lainsäätäjän tulee turvata tämä oikeus tavalla, jota voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa. Valiokunta on tämän vuoksi arvioinut erityisesti arkaluonteisten tietojen käsittelyn sallimisen koskevan yksityiselämään kuuluvan henkilötietojen suojan ydintä (PeVL 37/2013 vp, s. 2/II), minkä vuoksi esimerkiksi tällaisia tietoja sisältävien rekisterien perustamista on arvioitava perusoikeuksien rajoitusedellytysten, erityisesti rajoitusten hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden, kannalta (PeVL 29/2016 vp, s. 4—5 ja esimerkiksi PeVL 21/2012 vp, PeVL 47/2010 vp sekä PeVL 14/2009 vp).

Perustuslakivaliokunnan mielestä sääntely, jolla mahdollistetaan yksityiselämän suojan ydinalueelle ulottuva arkaluonteisten henkilötietojen käsittely salassapitovelvollisuuden estämättä, on valmisteltava, perusteltava ja laadittava sisällöltään erityisen huolellisesti perustuslain asettamat vaatimukset huomioiden (PeVL 48/2018 vp). Esityksestä puuttuu arvio ja selvitys siitä, miten edellä kuvatut seikat on otettu huomioon. Ehdotuksen perustuslainmukaisuutta on arvioitava ja sääätämisyjärjestysperusteluita täsmennettävä jatkovalmistelussa.

Pykälän 4 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja tietoja voidaan luovuttaa kunnalle tai kuntayhtymälle teknisen käyttöyhteyden avulla. Esityksessä ei arvioida vuoden 2020 alusta voimaan tullen julkisen hallinnon tiedonhallintalain säännösten vaikutusta ehdotettuun sääntelyyn tai erityisesti 1 momenttiin kohdistuvan viittauksen osalta sen tarpeeseen. Julkisen hallinnon tiedonhallintalaissa säädetään jatkossa tiedon luovuttamisesta sähköisen tiedonsiirtorajapinnan tai katseluyhteyden välityksellä yleislakitasoisin säännöksin niiden

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Helsinki
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Eteläesplanadi 10
00023 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
Telephone
0295 16001
Internat. +358 295 16001

Faksi
Fax
Fax
(09) 160 67730
Internat. +358 9 160 67730

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi

Johannes Heikkonen

8.4.2020

VN/8392/2019

VN/8392/2019-OM-173

toimijoiden osalta, jotka kuuluvat mainitun tiedonhallintalain soveltamisalaan. Jos tiedonhallintalaissa säädetyt tiedonsiirtorajapinnan perustamisen edellytykset täyttyvät, ei asiasta ole tarpeen säätää erikseen.

Teknisen käyttöyhteyden sääntely on julkisen hallinnon tiedonhallintalaissa korvattu huomattavasti yksityiskohtaisemmalla teknisen rajapinnan ja katseluyhteyden jaotteluun perustuvalla sääntelyllä. Tämän vuoksi sääntelyn kiinnittäminen teknisen käyttöyhteyden epätäsmälliseen määreeseen ei ole perustelua silloinkaan, kun mainitun kaltaisesta sähköisen tiedonsiirron tavasta säätäminen on muutoin tarpeen.

Osastopäällikkö

Johanna Suurpää

Lainsäädäntöneuvos

Johannes Heikkonen

Liitteet -

Jakelu STM Sosiaali- ja terveysministeriö
STM HPO Asiakkaat -yksikkö, Eila Mustonen
STM HPO Asiakkaat -yksikkö, Laura Terho

Tiedoksi